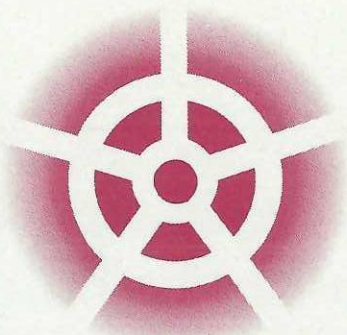

Individuele Psychologische Verkenning

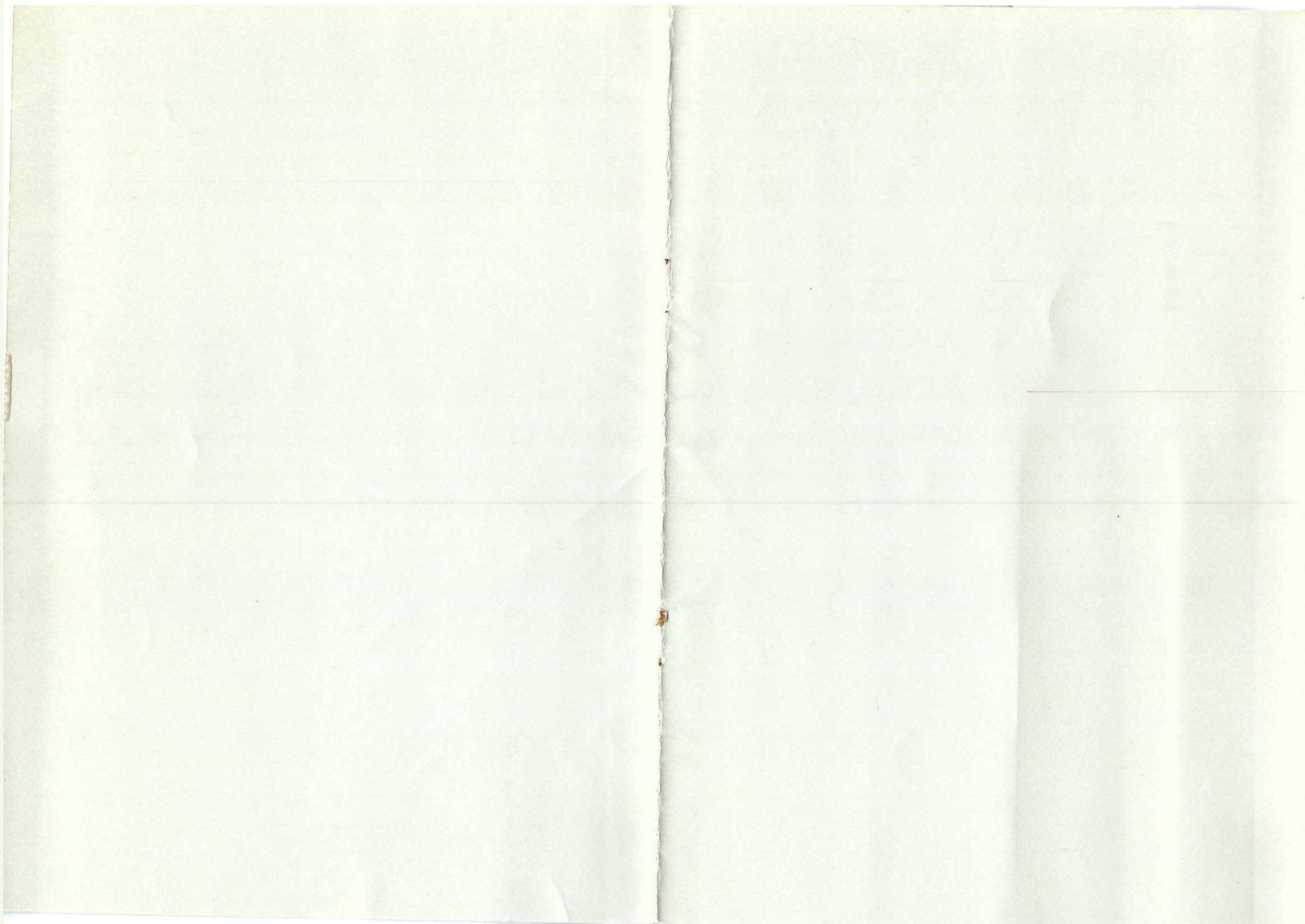
1e Jaargang, no. 3

dec

PORT BETAALD
PORT PAYÉ
AMSTELVEEN

Cleef van, J
Leeuweriklaan 32
3055 EC Rotterdam

S.T.I.P.
Sekretariaat
G.H. P. Jelen
Achter de Kerken 168
1391 LG ABDOENDE, Tel. 02046-4314

Dit tijdschrift is een gezamenlijke uitgave van de

NEDERLANDSE WERKGEMEENSCHAP VOOR INDIVIDUAL PSYCHOLOGIE

en

STICHTING TOEPASSING VAN DE INDIVIDUAL PSYCHOLOGIE

Redactie adressen:

Potgieterlaan 21
2394 VA Hazerswoude Rijndijk
Tel: 01714-16110

Achter de Kerken 165
1391 LG Abcoude
Tel: 02946-4314

INHOUDSOPGAVE

Voorwoord	3
Mededelingen	4
Aktiviteiten	6
Levensstijl	8
Het bemoedigende gesprek	10
Adler in leerboeken	12

persoonlijkheid. Sleutelideeën. Rotterdam, Campus, A. Donker, deel 1 en 2, 1988, 1990, resp. 184 en 162 blz. De opdeling in twee delen is alleen om uitgeverstechnische redenen.

Dit werk van een professor van Bridgewater State College, geadviseerd door een drietal collega's, o.m. Carol Dolan van de University of North Carolina te Greensboro. Wij zien niet duidelijk waarom de uitgever dit werk heeft gekozen: voor zover we kunnen meedelen is het zeker een verdienstelijk werk van een jong auteur uit een minder bekende uitgeverij. Het verscheen onder de titel Key ideas in personality theory. St. Paul. West Publishing Company, uit 1985, een jaar waarin heel wat handboeken op dit gebied in Amerika verschenen zijn. Het heeft een betrekkelijk interessante originaliteit: het biedt bij iedere theorie een interessante pro- en contradiscussie, zij het op een enigszins scholastieke wijze en vooral, het presenteert op systematische wijze sleutel-ideeën,

uitgaande van oorspronkelijke werken. De kritische evaluatie slaat dan ook vooral daarop. Toegegeven, voor Nederlandstalige studenten een nuttig boek. Het heeft een didactische, goede handgreep. Het is daarom des te spijtiger dat de opvattingen van Adler helemaal niet besproken worden, dit in tegenstelling tot het werk van verreweg de meerderheid van de gelijkaardige Amerikanen uit die tijd.

Slotsom: Van de drie Nederlandstalige recente werken over Persoonlijkheidsleer of theorieën is nog het meest bevredigende, inhoudelijk gezien, het werk van prof. Nawas. Mocht het boek van Scroggs een op dezelfde leest als van de overige auteurs geschoeid hoofdstuk bevatten, wat bij een volgende editie niet zo moeilijk moet zijn, dan zou het wel in een leemte voorzien. Er is echter op de Amerikaanse markt uit de recente periode beters te vinden. Daar doen we een andere keer verslag over.

deed de auteur een poging om Adler's opvattingen niet te veel te vertekenen. Er staan geen echt storende onjuistheden in, op enkele kleine onnauwkeurigheden na, en de auteur probeert zelfs in zijn evaluatie evenwichtig te zijn. Toch wist hij ons niet te overtuigen van zijn goed begrip van de draagwijdte van Adler's opvattingen. Het kan bezwaarlijk als juist worden beoordeeld als hij schrijft: "Hoewel er over de hele wereld, inclusief België en Nederland 15 Adleriaanse genootschappen zijn, heeft de Individuele Psychologie als een coherente afgegrensde school veel minder invloed door de psychoanalyse". Dit miskent duidelijk de ontwikkeling van 1957 tot nu en de Adler Renaissance in Amerika, de Duitstalige landen en recentelijk ook de Romaanse landen, vermeldt niets over de stevige opleidingsinstituten, o.m. de Alfred Adler Institutes in Chicago (nu met doctoraat), New York en elders in Wenen, Zürich en op vier locaties in Duitsland, waaronder München en Aken en de 18 internationale congressen, waaronder indrukwekkende als dat van 1930 in Berlijn, met ruim over de 1000 deelnemers uit

vele landen. Actueel verschijnen drie belangrijke tijdschriften in Amerika, Duitsland en Italië.

Het is dus alles samen een vrij afstandelijke, niet op erg veel persoonlijke kennis, laat staan ervaring gebaseerde, niet on-sympathieke voorstelling van de Individualpsychologie.

Misschien is de niet onjuiste, maar toch ook weer niet vol-doende recent aandoende evaluatie op p. 116 typerend:

"Kortom, vele van Adlers oorspronkelijke ideeën zijn door andere denkers geabsorbeerd en geleidelijk aan geïncorporeerd in hun theorieën -zozeer dat er voor de individuele psychologie weinig is overgebleven om als haar eigen identiteit te doen gelden."

Dat is juist begrijpelijk voor een auteur die er wel in slaagt niet al te onjuist Adler's ideeën uiteen te zetten zonder de echte pit als een samenhangend en krachtig geheel, zowel als historische realiteit en als levende actuele aanwezigheid in te leven en te vertolken.

Nog recenter verscheen in Nederland een Amerikaans werk in Nederlandse vertaling, het werk van J.R. Scroggs, Persoon en

VOORWOORD

VOORWOORD

De uitnodigingen voor de reünie/studiedag van 26 oktober j.l. hebben, ondanks een kwalitatief goed programma, geen enkele reactie opgeleverd. We hebben 460 uitnodigingen verstuurd.

Het organiseren van de studiedag was voor de S.T.I.P. een laatste poging om althans inzicht te verkrijgen in de huidige belangstelling voor de activiteiten van de stichting. Die blijkt nihil te zijn en daarmee is de S.T.I.P. overbodig. Een andere conclusie zou van weinig realiteitszin getuigen, mede gezien het uitblijven van iedere vorm van respons op het tijdschrift. De redactie heeft besloten geen energie meer te besteden aan nieuwe uitgaven,

echter de lopende afspraken met de N.W.I.P. zullen worden nagekomen. Het S.T.I.P.-bestuur zal een opheffingsvergadering beleggen ter correcte afwikkeling van de financiën en evt. verplichtingen van de stichting aan derden.

De N.W.I.P.-bestuur zal doorgaan met het ontwikkelen van cursussen en het geven van informatie aan geïnteresseerden. We willen dan ook graag iedereen die belangstelling heeft voor die informatie in de gelegenheid stellen dat kenbaar te maken aan de N.W.I.P. door zich als donateur(trice) aan te melden.

Dit dient te gebeuren d.m.v. een briefje aan het N.W.I.P.-secretariaat: Mevr. A.M. Augustijn, J. van Stolbergstraat 232, 2263 VR Leidschendam.

MEDEDELINGEN

LEDENVERGADERING N.W.I.P.
7 DECEMBER 1991:

Bij het ter perse gaan van dit nummer is het volgende bekend: Het ligt in de bedoeling van het bestuur om het aanbod van trainingen en cursussen in stand te laten houden door een wetenschappelijke commissie, onder te brengen in een Alfred Adler Instituut (Nederland-België). Naast het voorstel tot het instellen van de cie. zal tevens het reglement voor de cie. aan de orde komen. Voorts is het bestuur in gesprek met een kandidaat bestuurslid, de heer J. van Cleeff uit Rotterdam.

Voor zo ver de ideeën van het bestuur thans zijn uitgewerkt, ligt het in haar bedoeling de huidige activiteiten van en in het bestuur anders te verdelen en te ordenen. Daartoe zal aan de leden worden voorgesteld het huidige bestuur te splitsen in het bestuur van de vereniging en de wetenschappelijke cie. Het is de

ervaring van het bestuur dat nu het behartigen van alle zaken te veel omvattend begint te worden. Door de tijdsdruk komen bepaalde zaken minder aan bod dan ze verdienen.

Het bestuur heeft er vertrouwen in dat de huidige positieve ontwikkeling van de N.W.I.P. in de voorgestelde structuur verder kan worden uitgebouwd.

Wij hopen op daadwerkelijke steun vanuit leden om hun capaciteiten in te zetten voor de vereniging. Of door promotie van de Individual Psychologie d.m.v. vraag om trainingen, cursussen e.d.

De gebruikelijke lezing, die aan de ledenvergadering is gekoppeld, (door Prof. dr. C.C. De Keyser) gaat over Vincent van Gogh.

Vanwege het onderwerp vindt de vergadering plaats in het van Gogh-museum.

In het volgende nummer treft u een verslag van de ledenvergadering aan.

en de post-Freudianen, vertegenwoordigd door Erikson. Waar Freud 9 blz. en Jung evenveel, krijgt Adler er 2, die niet alleen foutjes bevatten, maar op zichzelf is een dergelijke behandeling een aanfluiting, zeker als met geen woord wordt duidelijk gemaakt dat zijn belangrijke invloed op de daarna volgende auteurs en zelfs op Freud en Jung effectief en aantoonbaar is.

Er is het werk van prof. M.M. Nawas, emeritus van de universiteit van Nijmegen en gewezen titularis van het vak persoonlijkheidsleer: Inleiding tot de Persoonlijkheidsleer. Nijmegen, Dekker en Van de Vegt, 264 pp., ISBN 90-255-0010-2, 1986.

Prof. Nawas is zelf gevormd in Amerika, m.n. in Californië aan het Santa Monica City College 1954-1956, en vervolgens aan de belangrijke University of Chicago 1956-1961, waar hij studeerde met psychologie als hoofdvak en biologie, sociale antropologie en sociologie als bijvakken. Hij volgde ook colleges bij Samuel Beck (Rohrschach techniek), Bruno Bettelheim (psychoanalyse), Havilhurst (ontwikkelingspsychologie)(nu directeur cliënt

centered therapy). Maar anderszids voelt hij zich ook beïnvloed door zo uiteenlopende figuren als Freud, Skinner, Gordon en Allport. Hij schreef een dissertatie over een belangrijk onderwerp in ontwikkelingspsychologie en persoonlijkheid: Personality Change from Adolescence to Young Adulthood, 1961. Na enkele professoraten in de USA (o.m. Chicago), werd hij van 1972 tot 1983 hoogleraar klinische psychologie en persoonlijkheidsleer te Nijmegen.

In 1986 publiceerde hij dit Nederlandse handboek over persoonlijkheidsleer, geheel in de traditie van een bibliotheek gelijkaardige Amerikaanse werken die theorieën van belangrijke auteurs naast elkaar zetten en telkens een zeer beknopte biografie van de auteurs in annexen van de theorie geven, plus een foto van de auteur. Dertien tot veertien auteurs worden aldus behandeld, m.n. Freud, Jung, Adler, Rogers, Cattell, Allport, Horney, Maslow, Sullivan, Kelly, Sheldon, Skinner, en Dollard/Miller, een veel voorkomende selectie in veel van dit soort werken. Freud krijgt er 40 blz. Jung 30, Adler 20. Ongetwijfeld

ADLER IN LEERBOEKEN

ADLER IN DE ACTUELE LEERBOEKEN VAN PERSOONLIJKHEIDSPSYCHOLOGIE OF PERSOONLIJKHEIDSTHEORIEËN

Tijdens de laatste zomervakantie werden we getroffen door een eigenaardige vaststelling. Ter voorbereiding van een cursus over dit onderdeel van de psychologie, vanzelfsprekend een zeer belangrijk onderdeel, werden we getroffen door de stelselmatige aanwezigheid van een Adlerhoofdstuk in die typische handboeken, in de Engelstalige, vooral Amerikaanse, die een overzicht brachten van de verschillende theorieën.

Ik zal daar later in een uitvoerige publikatie op ingaan.

Ten gerieve van de Nederlandse lezer en vooral N.W.I.P.- en S.T.I.P.-leden, wil ik in deze kleine bijdrage even ingaan op de Adleriaanse aanwezigheid in recente Nederlandse handboeken van dat type. Er zijn uit de recente periode drie werken bekend.

Er is een eerder beknopt werkje van Thijs De Wolf, Persoonlijkheid, Realiteit of Interpretatie,

Murderberg, Coutinho, 1978, 153 pp.

Het is een werkje dat probeert op dezelfde wijze als het eerste gezagvolle Amerikaanse werk van Hall en Lindsey, auteurs te groeperen volgens strekkingen en behandelt achtereenvolgens de psychodynamische theorieën, typologische- en trekentheorieën, leertheorieën, humanistische, existentiële en cognitieve theorieën.

De auteur zegt in zijn woord vooraf, te zijn uitgegaan van een syllabus persoonlijkheidsleer die prof. H.R. Wijngaarden gebruikt voor zijn colleges, p. 10. Hij lijkt voorts ook beïnvloed door de opvatting van prof. Bonarius, in Nederland de vertegenwoordiger van de Cognitieve constructie van Kelly p. 17. Wij blijven bij het tweede hoofdstuk (het eerste is inleidend) over de psychodynamische theorieën. Daar worden afzonderlijk behandeld Freud, Jung en de neo-Freudianen Adler, Horney, Sullivan

REAKTIES LEDEN/DONATEURS

Er zijn positieve reacties binnengekomen vanuit de leden en donateurs over het nieuwe gezicht van "Individual Psychologische Verkenningen". Nu het derde nummer voor u ligt ziet u opnieuw een kleine verandering/verbetering.

Er is inmiddels ook een aantal mensen dat geen lid of donateur is, maar een abonnement heeft genomen op "Individual Psychologische Verkenningen". Een idee voor belangstellenden in uw omgeving? Kosten per jaar fl. 20,00.

Door een van de leden/donateurs is verzocht om zo nu en dan een bepaald artikel te herplaatsen. De redactie heeft

hiermee geen moeite, maar ziet dan wel naast zo'n verzoek om een bepaald artikel graag een bijdrage van de vragers omtrent hetgeen dit artikel voor hem/haar heeft betekend.

Vanwege de titel "Individual Psychologische Verkenningen" wordt echter vooral op prijs gesteld als er nieuwe bijdragen worden geleverd.

Het volgende nummer is een themanummer. Er zijn enkele mensen benaderd voor een bijdrage aan dit nummer, dat geheel gewijd zal zijn aan Individual Psychologische ideeën in relatie tot ouder worden.

Wilt u een bijdrage leveren, dan graag contact opnemen met de redactie over de omvang van uw artikel en de datum voor inleveren van de kopy.

HET DAGELIJKS GEBED VAN DE PERFECTIONIST

"Ik ben een mens en dat is goed zo."

"Ik ben een mens en onvolkomen en dat is goed zo."

"Ik ben een mens en onvolkomen en daarom maak ik fouten en dat is goed zo."

"Ik ben een mens en onvolkomen en daarom kan ik niet alles weten en dat is goed zo."

"Ik ben een mens en onvolkomen en daarom doe ik vaak dingen die ik liever niet had moeten doen en dat is goed zo."

AKTIVITEITEN

AANBOD TRAININGEN EN CURSUSMODULEN:

Inleiding in de Individual Psychologie.

Docent: Ton de Bruijn M.A.

Historische ontwikkelingen van de I.P.

Deze module is gericht op het bestuderen van de bronnen en het vertrouwd raken met de basiswerken. De ontwikkeling van Adlers inzichten, medewerkers en tijdgenoten staan centraal.

Docent: Prof. Dr. Cyriel De Keyser.

I.P. en andere stromingen.

Docent: Prof. Dr. Cyriel de Keyser.

I.P.-ideeën over opvoeden.

Uitvoerig wordt in deze module ingegaan op de ontwikkeling van de persoonlijkheid in relatie tot het opvoedingsproces.

Daarnaast wordt d.m.v. video en demonstratie de mogelijkheid geboden kennis te maken met pedagogische

consultatiegesprekken met gezinnen.

Docenten: drs. Marieke van Eldert en drs. Marieke Vonk.

I.P.-ideeën over onderwijs.

Dit aanbod bestaat uit twee modules en richt zich op leerkrachten, directeuren en schoolbegeleiders. Zij richt zich op het vergroten van de kennis en vaardigheden in het omgaan met orde- en opvoedingsproblemen op school.

Docenten: Theo Joosten en drs. Bert Meyer.

I.P.-ideeën en de jeugdhulpverlening.

Deze module is gericht op de mogelijkheid van toepassing van de I.P.-begrippen in het beroep jeugdhulpverlener.

Docent: Gerard Kulker.

Weekenden en trainingen:

Het docentenbestand zoals genoemd onder 1 t/m 6 is beschikbaar om op verzoek een training of weekend op maat te

Na een korte kennismaking en inventariseren van de verwachtingen, werd uitvoerig stilgestaan bij de term "bemoedigen".

Duidelijk werd, dat wat voor de een bemoedigend kan zijn, door een ander als ontmoedigend kan worden opgepakt. Daarmee kwam aan de orde dat het belangrijk is de ander te kennen. De ander leert men kennen vanuit een visie op hoe mensen zich ontwikkelen. De Individualpsychologische ideeën werden kort uiteengezet. Daarna volgde een casus. Na een studie van wat de persoon in de casus bewoog, werd gezocht naar aanknopingspunten voor bemoediging.

In een rollenspel werd vervolgens het geleerde in praktijk gebracht.

De avond werd besteed aan het in groepjes opstellen van het geval van een zeer problematische beller. Daarna werd de denkbeeldige casus aan elkaar doorgegeven met als opdracht: aanknopingspunten zoeken voor bemoediging.

In de grote groep, ongeveer 25 deelnemers, werden de bemoedigende aanknopingspunten uitgewisseld. Nu eens met gevoel voor humor, of het relativeren

van een uitzichtloze situatie, dan weer met goede aanknopingspunten.

Een korte terugblik aan het eind van de dag leverde op, dat men de volgende dag vooral de vier uitgangspunten voor bemoediging (verantwoordelijkheid, respect, creativiteit en betrokkenheid) wilde oefenen. Met daarbij ruimte om stil te staan bij bemoediging (van wie?) bij ernstig depressieve bellers.

De zondagochtend werden kort de vier uitgangspunten voor bemoediging opgefrist, met daarna een rollenspel in twee groepen.

Tot slot werd in de grote groep ingegaan op de problematiek van veel-bellers. In een rollenspel werden ideeën uitgetoetst om in deze uitzichtloze situaties beweging-bemoediging te krijgen.

De bemoediging tussen de telefonisten onderling kwam ook aan de orde in relatie tot ernstig depressieve bellers.

In de evaluatie kwam naar voren dat de trainers er in geslaagd waren de telefonisten hun ervaringen te laten uitwisselen om zo bemoedigd verder te kunnen gaan met nieuwe, creatieve ideeën.

verborgen tussen de rotsen.
De rover zei: "Wat een prachtige schuilplaats!"

De kunstenaar zei: "Wat een prachtige ruimte voor muurschilderingen!"

De vrek zei: "Wat een prachtige holte om een schat in te verbergen!"

Maar de wijze zei alleen maar: "Wat een prachtige grot!"

Kenmerkend voor de levensstijl is het veralgemeniseren.

Wanneer een bepaald idee in de levensstijl wordt geïntegreerd, dan geeft ze de persoon een duw in een bepaalde richting. Tevens beïnvloedt dit andere, soortgelijke ervaringen en daarmee het perspectief waarin men

zijn waarnemingen rangschikt. Zo bevestigt de levensstijl zichzelf en houdt zichzelf in stand.

Analyse van de levensstijl.

De levensstijl kan men onder andere ontleden aan de hand van de bijgebleven jeugdherinneringen.

De droomverklaring levert eveneens een bijdrage.

Voor sommige Adlerianen is de levensstijlanalyse als het ware een kunst geworden, die als methode gebruikt wordt om mensen inzicht te geven, zich keuzen bewust te maken en zo de kans te geven om misvattingen in de *privélogica* te corrigeren.

HET BEMOEDIGENDE GESPREK

Voor de zomervakantie werd de N.W.I.P. benaderd om een weekendtraining te verzorgen als deskundigheidsbevordering voor de vrijwilligers van de telefonische hulpdienst uit Haarlem.

Het thema: het bemoedigende gesprek.

Kort na de vakantie vond een overleg plaats tussen de twee

trainers, Marieke Vonk en Gerard Kulker en het bestuur van de dienst om het trainingsaanbod af te stemmen op de behoefte van de vrijwillige medewerkers.

Op 7 en 8 september j.l. was het dan zo ver. Tussen 10.00 uur en 10.30 uur kwamen de deelnemers in Vogelenzang aan voor het weekend.

bieden over verschillende I.P.-thema's.

N.a.v. de groepsgrootte wordt gewerkt in docentenkoppels. (zie verderop in dit tijdschrift een trainingvoorbeeld "Het bemoedigende gesprek").

Uw verzoek voor een training of weekend kunt u doen bij het cursussecretariaat.

Voor de eerste zes cursusmodulen zijn folders beschikbaar en te verkrijgen via het cursussecretariaat:

Drs. A. Meyer
Regentenstraat 64
8014 VL Zwolle
tel. 038-658848

WINTERPROGRAMMA MÜNCHEN:

De brochure is onlangs verschenen.

Het winterprogramma loopt van oktober 1991 tot mei 1992.

Er zijn o.a. semesters over:

- kinder- en jeugdtherapie
- psychoanalyse/psychotherapie
- Individualpsychologische Beratung

Informatie bij:
Alfred Adler Institut für Individualpsychologie,
Dall'Arminstrasse 24, 8000 München 19
Tel. 09/49/89/176091

ICASSI

Dit jaar wordt de jaarlijkse ICASSI in Nederland gehouden van 25 juli tot 8 augustus, en wel in congrescentrum de Leeuwenhorst in Noordwijkerhout.

Tijdens de ICASSI heeft u de gelegenheid om cursussen te volgen op het gebied van o.a. gezinsbegeleiding, drama, adolescenten etc.

Er is voor een beperkt aantal mensen een tegemoet-koming in de kosten beschikbaar, om ook degenen met onvoldoende middelen in de gelegenheid te stellen gebruik te maken van deze unieke kans om met internationaal gerenommeerde docenten te werken. Goed gemotiveerde verzoeken om een tegemoet-koming in de kosten kunnen schriftelijk worden gericht aan onderstaand adres,

waar men ook terecht kan voor jongeren
meer informatie en folders. \$ 425,- voor (echt)paren
De prijzen voor deze twee weken
durende zomercursus zijn:

Voor twee weken:

\$ 400,- p.p excl. onderdak en maaltijden

\$ 200,- voor studenten en jongeren

\$ 725,- voor (echt)paren

Voor één week:

\$ 250,- p.p excl. onderdak en maaltijden

\$ 125,- voor studenten en

Secretariaat van de Commissie ICASSI:

Drs. M. v. Eldert

Egelantierstr. 11

3553 GA Utrecht

tel. 030-434307

LEVENsstijl

LEVENsstijl

(De eenheid van het zieleleven).

De ideale mens, volgens Adler, is die waarbij de geldingsdrang en het gemeenschapsgevoel harmonisch zijn samengevoegd tot één levensprincipe, dat bewust de persoonlijkheid in dienst stelt van de gemeenschap. De ontwikkeling van de geldingsdrang door het scheppende

minderwaardigheidsgevoel, zou men de verticale integratie kunnen noemen, terwijl de ontplooiing van het gemeenschapsgevoel als de horizontale integratie betiteld kan worden. Deze twee wezenlijke eigenschappen zijn bij alle mensen hetzelfde. Toch verschilt elke mens van de ander door een eigen levensstijl. De levensstijl geeft aan de gemeenzame

grondstrevingen een persoonlijk uitzicht en eigenheid.

De levensstijl is de eigenheid, waarmee wij onze verticale en horizontale integratie beleven. Zij wordt mede gevormd door, het eigen levensritme, het tempo, de sterkte der gevoelens, de privélogica enz. De levensstijl is de eigen synthese van het bestaan. De levensstijl beweegt zich in een bepaalde richting, die verschillend is van mens tot mens. Aan de gedragingen van de mens herkent men gemakkelijk zijn levensstijl, maar ook in elke daad afzonderlijk ligt de eigenheid, omdat in iedere daad de kentering van onze stijl naar buiten treedt.

In de vroege kinderjaren wordt de karakteristiek van onze levensstijl gevormd. De manier waarop wij ons in onze jeugd jaren hebben doen gelden, is als een rode draad voor het latere leven. De wijze waarop wij met andere mensen hebben samengeleefd in onze kindertijd, is van invloed op onze visie op de gemeenschap en onze houding erin.

Adler houdt in geringe mate rekening met de erfelijkheid. (Dit in vergelijking met stromingen die

meer deterministisch van aard zijn). Hij ziet deze eigenschappen als verleidingen, die evenzeer beïnvloed worden door onze opvoeding en milieu.

De levensstijl is een voortdurend bewegen in dezelfde richting. Ons innerlijk leven treedt zo als het ware naar buiten en de zich steeds herhalende beweging, waarbij het lichaam intens is betrokken, gaat "stollen", krijgt een vaste uitdrukkingsvorm, ook in ons lichaam. B.v. in onze slaaphouding. De angstige ligt in elkaar gerold, de koppige plat op zijn buik, de zelfbewuste op zijn rug.

Levensstijl en werkelijkheid.

De levensstijl heeft naast een grote invloed op onze lichaamshouding, ook invloed op onze waarneming. Zo komt het dat eenzelfde zaak door verschillende mensen zeer verscheiden wordt waargenomen.

Een Chinese parabel: De grot.

Een rover, een kunstenaar, een vrek en een wijze reisden samen en vonden een grot, diep